



WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 maja 2023 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Krzysztof Wiak (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marek Dobrowolski

Arkadiusz Janusz Sopata (ławnik Sądu Najwyższego)

w sprawie z powództwa R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W.

przeciwko E.B.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych w dniu 17 maja 2023 r.

skargi nadzwyczajnej wniesionej przez Prokuratora Generalnego od nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej z 21 grudnia 2011 r., sygn. I Nc 1097/11:

- 1. uchyla w całości nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej z 21 grudnia 2011 r., sygn. I Nc 1097/11 i sprawę przekazuje temu sądowi do ponownego rozpoznania;**
- 2. znosi wzajemnie między stronami koszty postępowania przed Sądem Najwyższym wywołane wniesioną skargą nadzwyczajną.**

UZASADNIENIE

Pozwem skierowanym 5 grudnia 2011 r. do Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej B.P. prowadzący działalność gospodarczą I. (dalej: „powód”) wniósł pozew, domagając się w nim nakazania E.B. (dalej: „pozwany”) zapłaty z weksla kwoty 51 000,00 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia złożenia pozwu do dnia zapłaty oraz zasądzenia od pozwanego kosztów procesu, w tym kosztów zastępstwa procesowego.

W uzasadnieniu pozwu powód podniósł, że 6 czerwca 2011 r. zawarł umowę „Upoważnienia generalnego” z E.B., na podstawie której uzyskał upoważnienie do zbycia w imieniu i na rachunek pozwanego wszystkich nabytych przez niego nieodpłatnie od Skarbu Państwa akcji imiennych serii A. J.S.A. z siedzibą w J. wraz ze związanymi z akcjami prawami. Za powyższe „Upoważnienie generalne” i wyłączność przy reprezentowaniu pozwanego powód przekazał pozwanemu kwotę 4500,00 zł równą „cenie łącznej” na poczet zabezpieczenia przyszłego rozliczenia się z tytułu ewentualnego zbycia akcji. W umowie pozwany zobowiązał się do niepodejmowania jakichkolwiek działań zmierzających do utrudnienia lub uniemożliwienia realizacji „Upoważnienia generalnego”, w tym udzielonych pełnomocnictw. Na wypadek niewykonania przez pozwanego postanowień umowy została w niej zastrzeżona zapłata „sankcji pieniężnych” w wysokości dwudziestokrotności „ceny łącznej” akcji (§ 6 ust. 2).

Powód podniósł, że pozwany ubezszkutečnił pełnomocnictwo i uniemożliwił wykonanie czynności przewidzianych w upoważnieniu, ponieważ podpisał umowę na nieodpłatne nabycie akcji i odebrał zaświadczenie depozytowe potwierdzające złożenie tych akcji do depozytu. Z tego względu powód dochodził zapłaty kwoty 51 000,00 zł z tytułu kary umownej. Zabezpieczeniem umowy był weksel *in blanco* złożony przez pozwanego, wypełniony zgodnie z porozumieniem wekslowym na kwotę 90 000,00 zł.

Właściwość miejscową Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej uzasadniono treścią art. 37¹ § 1 k.p.c. oraz § 9 ust. 7 umowy „Upoważnienia generalnego”, w którym została zawarta klauzula prorogacyjna na właściwość miejscową siedziby I., mieszczącej się w B.

Nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym, wydanym 21 grudnia 2011 r., I Nc 1097/11, Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej uwzględnił powództwo w całości

i nakazał pozwanemu zapłatę powodowi dochodzonej kwoty 51 000,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami w stosunku rocznym w wysokości 13% od 5 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty, z zastrzeżeniem możliwości zmiany wysokości odsetek ustawowych, oraz kwoty 4255,00 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, w tym kwoty 3600,00 zł tytułem zastępstwa procesowego.

W uzasadnieniu nakazu zapłaty Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej wskazał, że kognicja sądu w pierwszej fazie postępowania nakazowego jest ograniczona i sprowadza się do stwierdzenia istnienia podstaw do wydania nakazu zapłaty, które są określone w art. 485 k.p.c. W ocenie Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej, ustawodawca nakłada na sędziego obowiązek wydania nakazu zapłaty, bez merytorycznego badania zasadności powództwa. Przed wydaniem nakazu zapłaty sąd nie bada więc materialnoprawnej podstawy żądania pozwu w taki sposób, jak w zwykłym procesie. Zdaniem Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej, weksel przedstawiony przez powoda spełniał wymogi formalne, a jego prawdziwość i treść nie nasuwały wątpliwości. Nie budziła też wątpliwości legitymacja czynna powoda, a właściwość miejscowa sądu została uzasadniona treścią art. 37¹ k.p.c., zgodnie z którym powództwo przeciwko zobowiązanemu z weksla można wytoczyć przed sąd miejsca płatności.

W związku z trybem rozpoznania sprawy Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej nie przeprowadził dowodów i oparł się wyłącznie na twierdzeniach powoda i załączonych dokumentach.

Na podstawie zapadłego nakazu zapłaty wszczęto postępowanie egzekucyjne, które doprowadziło do ściągnięcia od dłużnika kwoty łącznej 13 211,30 zł. W pozostałym zakresie egzekucja okazała się bezskuteczna, co skutkowało umorzeniem postępowania komorniczego.

Przedsiębiorstwo I. 13 maja 2013 r. zostało wniesione aportem do R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W. na skutek czego spółka ta przejęła prawa i obowiązki B.P..

Prokurator Generalny (dalej: „skarżący”), na podstawie art. 89 § 1 w zw. z art. 115 § 1 i 1a ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym (tekst jedn. Dz.U. 2021, poz. 1904; dalej: „u.SN”), wniósł 6 grudnia 2021 r. do Sądu Najwyższego skargę nadzwyczajną od prawomocnego nakazu zapłaty z weksla

wydanego przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej 21 grudnia 2011 r., I Nc 1097/11, z uwagi na konieczność zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, zaskarżając go w całości.

Na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu:

1. naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30 i 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. 1997, nr 78, poz. 486 ze zm.; dalej: „Konstytucja RP”), takich jak godność człowieka i ochrona konsumenta, jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi przez orzeczenie nakazem zapłaty w postępowaniu nakazowym z weksla, wierzytelności wynikającej z zawartego przez E.B. z B.P. (poprzednikiem prawnym R. Spółka z o.o. S.K.A.) „Upoważnienia generalnego”, bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów umowy, z którego wynikało zobowiązanie;

2. naruszenie w sposób rażący prawa materialnego, tj.:

- art. 385³ pkt 23 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c., poprzez niezastosowanie przepisu o niedozwolonych postanowieniach umownych do „Upoważnienia generalnego”, będącego źródłem zgłoszonego roszczenia w sytuacji, gdy zawarta w „Upoważnieniu generalnym” klauzula w zakresie swobody powoda w wypełnieniu weksla *in blanco*, obejmującej określenie miejsca płatności weksla, które następnie wpływa na właściwość miejscową sądu, jest niedozwolona w rozumieniu art. 385³ pkt 23 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 3 k.c., albowiem nie została uzgodniona indywidualnie i jest sprzeczna z dobrymi obyczajami, przez co rażąco narusza interesy pozwanego jako konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c., skoro narzuca rozpoznanie sprawy przez sąd, który według ustawy nie jest właściwy miejscowo, co powoduje, że klauzula ta jest bezskuteczna i w konsekwencji nie było dopuszczalne rozpoznanie sprawy przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej jako niewłaściwy miejscowo i zachodziły podstawy do przekazania sprawy sądowi właściwemu na zasadzie art. 200 § 1 k.p.c. według kryterium z art. 27 § 1 k.p.c.;

- art. 385³ pkt 16 i 17 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c., poprzez niezastosowanie przepisu o niedozwolonych postanowieniach umownych do „Upoważnienia

generalnego” zawartego przez pozwanego jako konsumenta w rozumieniu art. 22¹ k.c. i zasądzenie na rzecz powoda dochodzonej należności, obejmującej karę umowną za niewykonanie zobowiązania w sytuacji, gdy klauzula zawarta w § 6 ust. 2 łączącego powoda i pozwanego „Upoważnienia generalnego” z 6 czerwca 2011 r., przewidująca prawo powoda do żądania kary umownej w wysokości dwudziestokrotności „ceny łącznej”, czyli dokonanego na rzecz pozwanego świadczenia, stanowi niedozwoloną klauzulę umowną w stosunkach konsumenckich, które czyni niedopuszczalnym orzeczenie zastrzeżonej kary umownej ze względu na bezskuteczność tego zastrzeżenia;

- art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 483 § 1 k.c. i art. 484 § 1 k.c., poprzez zasądzenie na rzecz powoda dochodzonej należności w postaci kary umownej za niewykonanie zobowiązania, w sytuacji gdy zawarta w „Upoważnieniu generalnym” klauzula przewidująca prawo powoda do żądania kary umownej w wysokości dwudziestokrotności dokonanego na rzecz pozwanego świadczenia tytułem „ceny łącznej” jest rażąco wygórowana i pozostaje bez jakiegokolwiek związku z godnym ochrony interesem powoda, a w szczególności z wysokością rzeczywistej szkody po jego stronie, która to szkoda usprawiedliwiałaby miarkowanie wysokości kary umownej, a której to szkody, jej wysokości i kalkulacji powód nie wykazał.

Na podstawie art. 91 § 1 i § 2 u.SN Prokurator Generalny wniósł o uchylenie zaskarżonego nakazu zapłaty w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w Białej Podlaskiej z pozostawieniem temu sądowi rozstrzygnięcia o kosztach postępowania ze skargi nadzwyczajnej.

W uzasadnieniu skargi nadzwyczajnej skarżący wskazał, że Prokuratura Okręgowa w G. prowadzi postępowanie przygotowawcze, sygn. akt [...] *ad personam* przeciwko podejrzanemu o czyny z art. 286 § 1 k.k., dokonane na szkodę wielu kontrahentów R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W. w związku z zawarciem „umowy opcji nabycia akcji” lub „Upoważnienia generalnego”, z których odpowiedzialności majątkowej spółka dochodzi następnie w trybie masowego kierowania do Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej powództw o zapłatę.

Prokurator Generalny przedstawił szczegółowe ustalenia, z których wynikało, że I. oraz przedstawiciele R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W. w różnych

miejscach na terenie Województwa [...] (bary, okolice kopalń) nagabywali na masową skalę osoby, poszukując emerytowanych górników (pracowników kopalń węgla kamiennego), którym proponowali w imieniu powoda lub R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W. odkupienie akcji komercjalizowanych kopalń, które miały im się rzekomo należeć. Osobom takim wmawiali, że są uprawnieni do otrzymania akcji spółki węglowej i wobec tego proponowali im zawarcie umowy kupna akcji, która przybrała formę „umowy nabycia akcji” albo „Upoważnienia generalnego”. Umowa ta została przez powoda uprzednio przygotowana w formie ośmiostronicowego druku-wzorca umowy, który zawierał w szczególności w sposób schematyczny sformułowane oświadczenia kontrahenta spółki, określanego jako „Mocodawca”, B.P. występował jako „Pełnomocnik”. Zainteresowani zawarciem umowy byli następnie zaprowadzani do umówionego notariusza, celem poświadczenia podpisu składanego na umowie, co miało służyć uwiarygodnieniu całej transakcji. Zawarcie umowy następowało faktycznie w ten sposób, że „Mocodawca” podpisywał gotowy dokument, na którego treść nie miał żadnego wpływu. Zasadnicze warunki umowy, w tym kara umowna i jej wysokość oraz swoboda w wypełnieniu weksla obejmująca także określenie miejsca płatności, były z góry narzucone i nie podlegały zmianom. Przedstawiciele B.P. nie pouczali przystępujących do umowy o warunkach oraz konsekwencjach poszczególnych zapisów. Sama treść umowy zawierała szereg skomplikowanych prawnie oświadczeń i klauzul, które nie były odzwierciedleniem oświadczeń złożonych przez przystępujących do umowy. Osoby te były zapewniane, że akcje im się należą, chociaż same nie miały co do tego pewności. Dla zabezpieczenia roszczenia były wystawiane weksle własne *in blanco*. Kary umowne wskazane w umowach zredagowanych jako formularz były rażąco nieproporcjonalne do uzgodnionej kwoty kupna akcji. Na podstawie umowy „Pełnomocnik” gwarantował sobie prawo do jednostronnego kształtowania właściwości miejscowej sądu, poprzez swobodę w wypełnieniu weksla m.in. w zakresie miejsca jego płatności.

Uzasadniając podstawy skargi nadzwyczajnej skarżący podniósł, że jest ona konieczna dla zapewnienia zgodności orzeczenia z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Z zasady tej wyprowadzana jest bowiem zasada pochodna zaufania obywatela

do państwa, z którą wiąże się bezpośrednio zasada bezpieczeństwa prawnego. Wydanie przez sąd orzeczenia, nakładającego na stronę będącą konsumentem obowiązek zapłaty, bez badania prawidłowości stosunku podstawowego z uwagi na istniejące wątpliwości co do jego uczciwego charakteru, z którego wynika zobowiązanie, w sytuacji, gdy jego drugą stroną jest przedsiębiorca, zostało uznane przez skarżącego za sprzeczne z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. Orzeczenie wydane zgodnie z przepisami o postępowaniu nakazowym z weksla usankcjonowało bowiem warunki zawarte w umowie konsumenckiej, której postanowienia nie były indywidualnie negocjowane.

Skarżący podniósł, że sąd orzekający w niniejszej sprawie był zobowiązany do respektowania zasad konstytucyjnych oraz chronionych konstytucyjnie wolności i praw człowieka i obywatela, w tym godności człowieka wskazanej w art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej i wiążącego się z nim, a możliwego do wyprowadzenia z art. 76 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, prawa oczekiwania wywiązania się przez władze publiczne z obowiązku podejmowania działań chroniących konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. W niniejszej sprawie sąd, stosując przepisy o postępowaniu nakazowym z weksla, wydał orzeczenie, które w świetle zasady poszanowania godności człowieka i ochrony konsumenta przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi nie może się ostać. Uzasadniając to stwierdzenie odwołał się do charakteru zobowiązania wekslowego. Ma ono charakter abstrakcyjny, jednakże jeśli weksel w chwili jego wystawienia był wekslem *in blanco* i jednocześnie gwarancyjnym, a posiadaczem weksla jest pierwszy wierzyciel (nie doszło do indosowania weksla), to przysługują mu dwa roszczenia: ze stosunku podstawowego (kauzalnego) oraz z weksla. W takim przypadku abstrakcyjny charakter zobowiązania wekslowego ulega istotnemu osłabieniu, bowiem dłużnik wekslowy może podnieść w stosunku do wierzyciela zarzuty nie tylko formalne, wynikające z prawa wekslowego, ale również z treści zawartego porozumienia i z łączącego strony stosunku podstawowego. W przypadku dochodzenia roszczenia bezpośrednio z kwestionowanej umowy, a nie z weksla, przepis art. 499 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. zobowiązywał sąd do badania, czy zachodzą przesłanki do wydania nakazu zapłaty, a w przypadku uznania, że roszczenie jest

oczywiście bezzasadne lub przytoczone w treści pozwu okoliczności budzą wątpliwości, do skierowania sprawy na rozprawę. W przypadku dochodzenia roszczeń z tytułu umów konsumenckich sąd jest zaś zobligowany do badania, czy zapisy tych umów nie stoją w sprzeczności z obowiązującymi przepisami prawa, nie zawierają postanowień niedozwolonych i w tym zakresie ma możliwość prowadzenia nawet z urzędu postępowania dowodowego.

Skarżący w uzasadnieniu przywołał orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej dotyczące standardów ochrony konsumenta. Zgodnie z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z 11 lipca 2011 r. (P 1/10, cz. III, pkt 2.4, OTK ZU 2011, nr 6, poz. 53, Dz.U. 2011, nr 152, poz. 900) stwierdzenie, że „zakres ochrony konsumenta jest wyznaczany na poziomie ustawowym, nie oznacza, że każda regulacja ustawowa w tym zakresie musi być uznana niejako na kredyt za zgodną z Konstytucją. Ustawy kreujące ochronę konsumenta są bowiem także przedmiotem oceny z punktu widzenia użycia przez ustawodawcę adekwatnego (proporcjonalnego) środka prowadzącego do zamierzonego ochronnego celu”. Skarżący zwrócił też uwagę na wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej: „TSUE”) z 13 września 2018 r. w sprawie C-176/17, wydany w wyniku rozpoznania wniosku Sądu Rejonowego w S. o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym w rozpoznawanej sprawie o wydanie nakazu zapłaty z weksla. TSUE orzekł, że „artykuł 7 ust. 1 dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, iż sprzeciwia się on przepisom krajowym takim jak te będące przedmiotem postępowania głównego, pozwalającym na wydanie nakazu zapłaty opartego na wekslu własnym, który stanowi gwarancję wiarytelności powstałej z umowy kredytu konsumenckiego, w sytuacji gdy sąd rozpoznający pozew o wydanie nakazu zapłaty nie jest uprawniony do zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru warunków tej umowy, jeżeli sposób wykonania prawa do wniesienia zarzutów od takiego nakazu nie pozwala na zapewnienie przestrzegania praw, które konsument opiera na tej dyrektywie”.

Prokurator Generalny wyraził przekonanie, że niniejsza sprawa ma charakter konsumencki, tj. powód (przedsiębiorca/profesjonalista) dochodzi przeciwko pozwanemu (osoba fizyczna) roszczenia o zapłatę, które za swoje źródło

ma „Upoważnienie generalne”. Pozwany zawarł tę umowę jako konsument, a zatem w stosunku do niego znajdował zastosowanie przepis prawa materialnego – art. 22¹ k.c. W konsekwencji w stosunku do „Upoważnienia generalnego” znajdowały zastosowanie przepisy o niedozwolonych postanowieniach umownych (art. 383 k.c. - art. 385 k.c.) ze wszelkimi tego konsekwencjami, tak w aspekcie procesowym (właściwość miejscowa sądu), jak i w zakresie odpowiedzialności finansowej pozwanego. Niezakwalifikowanie pozwanego jako konsumenta doprowadziło do rażącego pominięcia przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej art. 385³ pkt 23 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c., poprzez niezastosowanie przepisu o niedozwolonych postanowieniach umownych do „Upoważnienia generalnego”, będącego źródłem zgłoszonego roszczenia w sytuacji, gdy zawarta w kontrakcie klauzula w zakresie swobody powoda w wypełnieniu weksla *in blanco* (§ 6 ust. 3 umowy), obejmującej także miejsce płatności, które następnie wpływa na właściwość miejscową sądu, jest niedozwolona w rozumieniu art. 385³ pkt 23 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 i 3 k.c. Nie została ona uzgodniona indywidualnie i jest sprzeczna z dobrymi obyczajami, przez co rażąco narusza interesy pozwanego jako konsumenta – narzuca bowiem rozpoznanie sprawy przez sąd, który według ustawy nie jest właściwy miejscowo. Powoduje to, że klauzula ta jest bezskuteczna i w konsekwencji nie było dopuszczalne rozpoznanie sprawy przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej jako niewłaściwy miejscowo. Ponadto zachodziły podstawy do przekazania sprawy sądowi właściwemu na zasadzie art. 200 § 1 k.p.c. według kryterium z art. 27 § 1 k.p.c.

Błędna kwalifikacja prawna pozwanego jako niekonsumenta doprowadziła także w konsekwencji do pominięcia przez sąd rozpoznania „Upoważnienia generalnego” pod względem zgodności z prawem poszczególnych klauzul umownych, o których mowa w art. 385³ pkt 16 i 17 k.c., odnoszących się do zastrzeżonej kary umownej. Powód nie wykazał, że § 6 ust. 2 umowy, ustanawiający obowiązek zapłacenia kary umownej o określonej wysokości, był wynikiem indywidualnego uzgodnienia z pozwanym. Ponadto, zastrzeżona kara umowna pozostaje w sprzeczności z dobrymi obyczajami i rażąco narusza interesy pozwanego konsumenta. Jest ona rażąco wygórowana (dwudziestokrotność „ceny łącznej” akcji), a więc stawia konsumenta w pozycji

jaskrawo nierównoważnej względem profesjonalnego kontrahenta i czyni kontrakt rażąco nieuczciwym oraz pozostającym w ewidentnej sprzeczności z dobrymi obyczajami oraz przyjętą powszechnie aksjologią w obrocie.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną, pismem z 31 grudnia 2021 r. R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W. wniosła o jej oddalenie oraz o wzajemne zniesienie kosztów procesu. Odnosząc się do zarzutów sformułowanych przez skarżącego, w pierwszej kolejności zakwestionowała status pozwanego jako konsumenta przy zawieraniu umowy „Upoważnienia generalnego”. Jak zaznaczono w odpowiedzi na skargę nadzwyczajną, kontrahentem powoda była osoba fizyczna mająca status akcjonariusza, co wyłącza możliwość zakwalifikowania takiej osoby do kategorii konsumenta w rozumieniu Kodeksu cywilnego. W konsekwencji, umowa zawarta z pozwanym nie podlegała rygorom właściwym dla umów konsumenckich przewidzianym w polskim prawie cywilnym.

Wskazano również, że skoro pozwany zawarł umowę, to należy domniemywać, iż zapoznał się z jej treścią i rozumiał jej zapisy. Pozwany otrzymał od powoda cenę łączną akcji określoną w umowie, a następnie podjął czynność (odebrał zaświadczenie depozytowe), która doprowadziła do ubezszkudnienia udzielonego powodowi pełnomocnictwa, nie licząc się z konsekwencjami swoich działań. Ochroną nie powinno zatem być objęte działanie osoby fizycznej, która świadomie podejmuje działania sprzeczne z zawartą umową, nie wywiązując się z przyjętych na siebie zobowiązań.

Celem powoda było nabycie przyszłych akcji spółki J. S.A. z siedzibą w J. od rzeczywistych akcjonariuszy. Podjął przy tym ryzyko związane z powodzeniem transakcji, wypłacając z góry cenę nabycia akcji. Powód dążył do należytego zabezpieczenia swoich interesów majątkowych, co znalazło odzwierciedlenie w zastrzeżonych w tych umowach sankcjach pieniężnych. Natomiast sama wysokość zastrzeżonych kar (dwudziestokrotność wypłaconej pozwanemu sumy łącznej akcji) nie jest rażąco wygórowana.

W odpowiedzi na skargę nadzwyczajną podniesiono również, że powód miał prawo do żądania wydania przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej nakazu zapłaty w postępowaniu nakazowym, a pozwany, pomimo otwartej drogi

do zaskarżenia wydanego nakazu zapłaty, zaniedbał możliwość wdania się w spór co do istoty sprawy.

R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W. wskazała też, że powód zawarł wiele umów takich jak umowa z pozwanym i w zdecydowanej większości osoby te wywiązały się z umów w sposób prawidłowy.

Odnosząc się do informacji Prokuratora Generalnego o postępowaniu przygotowawczym prowadzonym przez Prokuraturę Okręgową w G. pod sygn. akt [...] w kierunku przestępstwa oszustwa z art. 286 § 1 k.k. zwrócono uwagę, że aktualnie do sądu nie został skierowany akt oskarżenia, a co najistotniejsze – nikomu nie została udowodniona вина. Mając na uwadze powyższe, przytaczane przez skarżącego okoliczności faktyczne opierające się na ustaleniach z tego postępowania przygotowawczego nie mogą stanowić usprawiedliwionej podstawy do wniesienia skargi nadzwyczajnej, w kontekście przesłanek, o których mowa w art. 89 § 1 u.SN.

Ponadto, nawet gdyby przyjąć, że Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej powinien – badając uprzednio abuzywność klauzuli umownej, obejmującej określenie miejsca płatności weksla – stwierdzić swoją niewłaściwość miejscową i przekazać sprawę do rozpoznania sądowi właściwemu według właściwości ogólnej (art. 27 § 1 k.p.c.), to takie uchybienie nie może być traktowane jako rażące naruszenie prawa, które uprawnia do wniesienia skargi nadzwyczajnej. Nie można bowiem zapominać, że skarga nadzwyczajna jest ze swej istoty szczególnym środkiem wzruszania prawomocnych orzeczeń sądów powszechnych i możliwość jej składania nie powinna być nadużywana.

W odpowiedzi wskazano również, że Prokurator Generalny przekroczył 5-letni termin na wniesienie skargi nadzwyczajnej, o którym mowa w art. 89 § 3 u.SN, zaś orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga nadzwyczajna zasługuje na uwzględnienie skutkujące uchynieniem zaskarżonego nakazu zapłaty i przekazaniem sprawy Sądowi Rejonowemu w Białej Podlaskiej do ponownego rozpoznania.

Zgodnie z art. 89 § 1 u.SN, jeżeli jest to konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej, od prawomocnego orzeczenia sądu powszechnego lub sądu wojkowego kończącego postępowanie w sprawie może być wniesiona skarga nadzwyczajna, o ile:

- 1) orzeczenie narusza zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji, lub
- 2) orzeczenie w sposób rażący narusza prawo przez błędną jego wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie, lub
- 3) zachodzi oczywista sprzeczność istotnych ustaleń sądu z treścią zebranego w sprawie materiału dowodowego

- a orzeczenie nie może być uchylone lub zmienione w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia.

Skargę nadzwyczajną, co do zasady, wnosi się w terminie 5 lat od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia, a jeżeli od orzeczenia została wniesiona kasacja albo skarga kasacyjna w terminie roku od dnia rozpoznania (art. 89 § 3 zd. 1 u.SN). Stosownie do art. 115 § 1 u.SN, jedynie przejściowo, w okresie 6 lat od dnia wejścia w życie ustawy, skarga nadzwyczajna może być wniesiona od prawomocnych orzeczeń kończących postępowanie w sprawach, które uprawomocniły się po 17 października 1997 r. W takim przypadku, zgodnie z art. 115 § 1a u.SN, skarga nadzwyczajna od prawomocnego orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, które uprawomocniło się przed wejściem w życie ustawy, może być wniesiona jedynie przez Prokuratora Generalnego lub Rzecznika Praw Obywatelskich. Ponadto, od tego samego orzeczenia w interesie tej samej strony skarga nadzwyczajna może być wniesiona tylko raz (art. 90 § 1 u.SN).

Skarga nadzwyczajna jest instrumentem szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w znaczeniu określonym w art. 175 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Jej celem jest wyeliminowanie z obrotu wadliwych, a jednocześnie naruszających zasady sprawiedliwości społecznej, orzeczeń sądowych, które dotyczą konkretnych, zindywidualizowanych podmiotów (zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 3 kwietnia 2019 r., I NSNk 2/19;

wyroki Sądu Najwyższego: z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 7 września 2022 r., I NSNc 530/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21; z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23; z 19 kwietnia 2023 r., II NSNk 12/23). Rolą kontroli nadzwyczajnej nie jest jednak eliminowanie wszystkich wadliwych orzeczeń. Wyjątkowość orzekania w ramach tej instytucji powinna dotyczyć tylko tych z nich, które nie dadzą się pogodzić z podstawowymi zasadami demokratycznego państwa prawnego, będąc *prima facie* orzeczeniami w sposób elementarny niesprawiedliwymi.

Na podmiocie wnoszącym skargę nadzwyczajną spoczywa w pierwszej kolejności powinność wykazania zaistnienia w danej sprawie przynajmniej jednej z przesłanek szczegółowych – uchybień wymienionych w art. 89 § 1 pkt 1-3 u.SN. Ponadto, skarga nadzwyczajna musi nawiązywać do przesłanki ogólnej (funkcjonalnej), wskazanej w art. 89 § 1 *in principio* u.SN, która wymaga równoczesnego wykazania, że uwzględnienie skargi nadzwyczajnej jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Ścisłe określenie przesłanek przedmiotowych skargi nadzwyczajnej związane jest z jej funkcją ochronną w ujęciu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, tj. z jednej strony, z dążeniem do zapewnienia prawidłowości działania organów władzy publicznej (art. 7 w zw. z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej), a z drugiej strony, z konieczną ochroną stabilności i prawomocności orzeczeń sądowych oraz kształtowanych przez nie stosunków prawnych (art. 45 w zw. z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, zob. postanowienie Sądu Najwyższego z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; wyroki Sądu Najwyższego: z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 7 września 2022 r., I NSNc 530/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21; z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23; z 19 kwietnia 2023 r., II NSNk 12/23). Ochrona powagi rzeczy osądzonej (*res iudicata*), a przez to stabilności prawa, należy do fundamentów demokratycznego państwa prawnego i znajduje głębokie uzasadnienie aksjologiczne. Z tego względu – jak wskazuje się w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: „ETPC”) – nadzwyczajne środki zaskarżenia muszą być uzasadnione okolicznościami o istotnym i niewątpliwym charakterze, korygującym fundamentalne wady

rozstrzygnięć jurysdykcyjnych, niweczące podstawową funkcję wymiaru sprawiedliwości (wyrok ETPC z 24 lipca 2003 r., *Riabikh przeciwko Rosji*, skarga nr 52854/99). Nie mogą przy tym inicjować *de facto* dodatkowej kontroli instancyjnej. Dopuszczalny na gruncie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka środek kontroli musi wobec tego sprawiedliwie wyważyć między prywatnymi interesami a ochroną pewności prawa, w tym ochroną powagi rzeczy osądzonej, od których zależy efektywność funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości.

Konstrukcyjnym założeniem skargi nadzwyczajnej jest więc takie określenie jej przesłanek, by służyła ona eliminowaniu z obrotu orzeczeń sądowych obarczonych wadami o fundamentalnym znaczeniu w świetle zasady demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej. W konsekwencji, stwierdzone naruszenia muszą być na tyle poważne, by względ na całokształt zasady wynikającej z art. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej nakazywał ingerencję w powagę rzeczy osądzonej (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 9 grudnia 2020 r., I NSNu 1/20; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 7 września 2022 r., I NSNc 530/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21; z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23; z 19 kwietnia 2023 r., II NSNk 12/23).

Dokonując wstępnej oceny skargi nadzwyczajnej, Sąd Najwyższy nie stwierdził istnienia jakichkolwiek okoliczności, które mogłyby uzasadniać ocenę, że w niniejszej sprawie jest ona niedopuszczalna, co skutkowałoby jej odrzuceniem *a limine*, bez potrzeby merytorycznego zbadania podniesionych w niej zarzutów. Została ona wniesiona przez Prokuratora Generalnego, który jest jednym z dwóch podmiotów wskazanych w art. 115 § 1a u.SN, uprawnionych do wnoszenia skarg nadzwyczajnych od orzeczeń, które uprawomocniły się przed dniem wejścia w życie ustawy o Sądzie Najwyższym. Zaskarżony nakaz zapłaty wydany przez Sądu Rejonowy w Białej Podlaskiej nie może także zostać uchylony ani zmieniony w trybie innych nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Ponadto, jest to pierwsza skarga nadzwyczajna w niniejszej sprawie. Reasumując, należy stwierdzić, że nie zachodzą przeszkody do merytorycznego rozpoznania wniesionej przez Prokuratora Generalnego skargi nadzwyczajnej.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalił się już pogląd, że konstrukcja skargi nadzwyczajnej wymaga, aby w pierwszej kolejności dokonać oceny podstaw szczegółowych, a następnie dopiero przeprowadzić ocenę tego, czy w przypadku uznania jednej z przesłanek szczegółowych skargi za uzasadnioną, wystąpiła również przesłanka ogólna (funkcjonalna). W rozpoznawanej skardze nadzwyczajnej Prokurator Generalny sformułował przeciwko zaskarżonemu nakazowi zapłaty wydanemu przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej 21 grudnia 2011 r., I Nc 1097/11, zarzuty odwołujące się do dwóch przesłanek szczególnych określonych w art. 89 § 1 pkt 1 i 2 u.SN.

Po pierwsze, na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 u.SN, Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu orzeczeniu naruszenie zasad, wolności i praw człowieka i obywatela, określonych w art. 30 i art. 76 Konstytucji RP, czyli zasady ochrony godności człowieka i zasady ochrony konsumenta, jako strony słabszej w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą, przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Do naruszenia tego miało dojść na skutek wydania nakazu zapłaty wierzytelności wynikającej z zawartego przez pozwanego z powodem „Upoważnienia generalnego”, bez zbadania potencjalnie nieuczciwego charakteru zapisów tej umowy.

Podnosząc zarzut naruszenia art. 30 Konstytucji RP, w treści skargi nadzwyczajnej skarżący ograniczył się jedynie do przytoczenia ogólnych sformułowań dotyczących praw i wolności ekonomicznych przysługujących jednostce, a mających swoje źródło w poszanowaniu godności ludzkiej i będących warunkiem jej poszanowania. Nie wyjaśnił w jaki sposób doszło do naruszenia zasady ochrony godności człowieka, poprzez wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty. Skarżący wskazał, co prawda, że realizacja ochrony godności człowieka nie jest możliwa bez stworzenia warunków bytowych i ekonomicznych, umożliwiających godną egzystencję i udział w życiu gospodarczym i społecznym, nie wykazał jednak, jaka jest relacja pomiędzy tak rozumianą zasadą ochrony godności człowieka a okolicznościami rozpoznawanej sprawy. Sąd Najwyższy podkreśla, że samo powołanie w skardze nadzwyczajnej przepisów prawa, z których naruszeniem, zdaniem skarżącego, zostało wydane zaskarżone orzeczenie, bez bliższego określenia zarzutów, nie może zostać uznane za wystarczające uzasadnienie zarzutu (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 25 listopada 2020 r.,

I NSNc 57/20; z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20: z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 232/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 583/21). Nie zasługuje również na aprobatę założenie, zgodnie z którym każde niesprawiedliwe albo nawet tylko niesatysfakcjonujące zdarzenie należy traktować jako naruszenie godności człowieka. Przepis art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej chroniąc godność człowieka chroni jego człowieczeństwo. Do naruszenia konstytucyjnie chronionej godności orzeczeniem sądowym mogłoby zatem dojść w sytuacji zakwestionowania w tym orzeczeniu czyjegoś człowieczeństwa poprzez potraktowanie go w sposób nieludzki, nieliczący się z jego człowieczeństwem (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20; z 29 czerwca 2021 r., I NSNc 115/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21). W konsekwencji, wobec niewskazania przez skarżącego, na czym w istocie polega naruszenie art. 30 Konstytucji RP w świetle okoliczności rozpoznawanej sprawy, zarzut naruszenia zasady ochrony godności człowieka należało uznać za niezasadny.

Za zasadny Sąd Najwyższy uznał zarzut naruszenia art. 76 Konstytucji RP, który określa podstawowe gwarancje konstytucyjne w zakresie ochrony konsumenta w stosunkach z przedsiębiorcą. Zgodnie z art. 76 Konstytucji RP, władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa. Skarżący słusznie stwierdził, że norma zawarta w art. 76 Konstytucji RP ma określoną treść normatywną i może być bezpośrednio stosowana, a wynikający z niej obowiązek zapewnienia właściwej ochrony konsumentów spoczywa na każdym organie i instytucji publicznej, której właściwość obejmuje kwestie dotyczące konsumentów, w tym również na sądach. Powyższe znalazło potwierdzenie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym art. 76 Konstytucji RP wyraża zasadę konstytucyjną zobowiązującą władzę publiczną – w tym również sądy powszechne – do podejmowania działań mających na celu ochronę konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Przepis ten powinien być uwzględniany zarówno przez ustawodawcę na etapie stanowienia prawa, jak i przez sądy

powszechne, w procesie jego stosowania i dokonywania jego wykładni (wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 21 kwietnia 2004 r., K 33/03; z 13 września 2005 r., K 38/04; z 17 maja 2006 r., K 33/05; z 13 września 2011 r., K 8/09). Konstytucyjna zasada ochrony konsumenta zakłada, że konsument ma słabszą pozycję kontraktową niż przedsiębiorca, dlatego „wymaga ochrony, a więc pewnych uprawnień, które doprowadziłyby do przynajmniej względnego zrównania pozycji kontrahentów” (wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 lipca 2011 r., P 1/10). Z tych względów Sąd Najwyższy uznawał art. 76 Konstytucji RP za dopuszczalny wzorzec kontroli orzeczeń na podstawie art. 89 § 1 pkt 1 u.SN (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 29 czerwca 2021 r., I NSNc 115/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21 i z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23).

Rekonstrukcja ponadustawowych standardów ochrony konsumentów w Rzeczypospolitej Polskiej wymaga uwzględnienia również przepisów Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE C 202 z 7 czerwca 2016 r.). Potwierdza to orzecznictwo Sądu Najwyższego, w którym przyjmuje się, że zakres ochrony konsumentów wynikający z art. 76 Konstytucji RP należy oceniać z uwzględnieniem zasad i wymagań prawa unijnego, z uwagi na zakres implementowania regulacji unijnych dotyczących prawa konsumenckiego do krajowego porządku prawnego (wyroki Sądu Najwyższego: z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20; z 28 października 2020 r., I NSNc 22/20; z 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; z 29 czerwca 2021 r., I NSNc 115/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21 i z 15 marca 2023 r., II NSNc 212/23). Podstawowe znaczenie dla wyznaczenia zakresu tej ochrony ma Dyrektywa Rady Unii Europejskiej nr 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. UE L, 1993, poz. 95, s. 29, dalej: „Dyrektywa 93/13”), która nakłada na państwa członkowskie obowiązek zapewnienia skutecznych środków, mających na celu zapobieganie stosowaniu nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich.

Pojęcie „konsument” użyte w art. 76 Konstytucji RP ma charakter autonomiczny i nie może być rozumiane wyłącznie w znaczeniu cywilnoprawnym,

zgodnie z art. 22¹ k.c. Potwierdza to orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, zgodnie z którym norma ta zapewnia ochronę „wszelkim podmiotom, w szczególności osobom fizycznym” mającym słabszą pozycję wobec profesjonalnego podmiotu (wyroki Trybunału Konstytucyjnego: z 2 grudnia 2008 r., K 37/07; z 13 września 2005 r., K 38/04). Natomiast pojęcie „konsument” na gruncie art. 22¹ k.c. ma węższe znaczenie, ponieważ dotyczy wyłącznie osób fizycznych, dokonujących czynności prawnej z przedsiębiorcą, niezwiązanej bezpośrednio z jego działalnością gospodarczą lub zawodową.

W analizowanej sprawie pozwany występuje właśnie jako konsument w znaczeniu art. 22¹ k.c. Zarówno z treści pozwu, jak i z umowy „Upoważnienia generalnego”, wynika, że E.B. zawarł ją jako osoba fizyczna z przedsiębiorcą – B.P. prowadzącym działalność gospodarczą I. Nie zawarł tej umowy w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej lub zawodowej, ale w związku z zatrudnieniem w J. S.A. z siedzibą w J.. Z tego faktu, zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa, mogło wynikać prawo pozwanego do nieodpłatnego nabycia akcji zwykłych serii A J. S.A. z siedzibą w J., które stały się przedmiotem zawartej między stronami umowy „Upoważnienia generalnego”. Nie można przy tym zgodzić się z twierdzeniem R. Spółka z o.o. S.K.A. z siedzibą w W., zawartym w odpowiedzi na skargę nadzwyczajną, że zawierając tę umowę, pozwany działał w charakterze wspólnika spółki kapitałowej – w tym momencie nie był bowiem akcjonariuszem J. S.A. z siedzibą w J. Skoro zatem nie ulega wątpliwości, że pozwany jako strona umowy opcji nabycia akcji jest konsumentem w rozumieniu art. 22¹ k.c., to w przedmiotowej sprawie jego ochrona jako pozwanego wchodzi w zakres art. 76 Konstytucji RP.

Ochrona konsumenta przed klauzulami niedozwolonymi w umowach jest skuteczna *ex lege* i sąd może dokonać ustaleń w tym przedmiocie także z urzędu, podczas rozpoznawania sprawy z udziałem konsumenta (zob. wyroki Sądu Najwyższego: z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 232/21; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21; z 21 września 2022 r., I NSNc 544/21). Co więcej, niedozwolone postanowienie umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. jest *ex lege* pozbawione mocy wiążącej od samego początku i każdy organ orzekający w sprawie dotyczącej roszczenia z umowy z udziałem konsumenta

jest obowiązany z urzędu to uwzględnić, chyba że konsument temu się sprzeciwi w sposób niewymuszony i jednoznaczny (uchwała Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2018 r., III CZP 114/17).

Podobnie, w orzecznictwie TSUE wyrażono przekonanie, że sąd krajowy jest zobowiązany do zbadania z urzędu, czy dane warunki umowne, wchodzące w zakres stosowania Dyrektywy 93/13, mają nieuczciwy charakter. W razie potwierdzenia takiego stanu rzeczy, sąd powinien z urzędu zniwelować brak równowagi między konsumentem a przedsiębiorcą, o ile posiada niezbędne ku temu informacje dotyczące stanu faktycznego i prawnego (por. wyroki TSUE: z 13 września 2018 r., *Profi Credit Polska*, C-176/17; z 21 grudnia 2016 r., *Gutiérrez Naranjo i in.*, C-154/15 i C-308/15).

W orzecznictwie TSUE odniesiono się także wprost do kwestii dochodzenia roszczenia z weksla *in blanco*, stanowiącego zabezpieczenie wierzytelności wynikającej z konsumenckiego charakteru stosunku podstawowego. Podniesiono m.in., że przepisy Dyrektywy 93/13 stoją na przeszkodzie takiemu rozumieniu art. 10 w zw. z art. 17 ustawy z dnia 28 kwietnia 1936 r. – Prawo wekslowe (tekst jedn. Dz.U. 2016, poz. 160), które nie pozwala na działanie sądowi z urzędu w sytuacji, gdy ma on silne i uzasadnione przekonanie, oparte na materiałach nie pochodzących od stron postępowania, z których wynika, iż umowa stanowiąca źródło stosunku podstawowego jest przynajmniej częściowo nieważna, a powód dochodzi swojego roszczenia z weksla *in blanco*, pozwany zaś nie zgłasza zarzutów i zachowuje się biernie. W takiej sytuacji sąd ten powinien z urzędu zbadać, czy postanowienia uzgodnione między stronami mają nieuczciwy charakter, i w tym zakresie zażądać od przedsiębiorcy pisemnego zapisu tych postanowień, tak aby zapewnić poszanowanie praw konsumentów wynikających z Dyrektywy 93/13 (por. wyrok TSUE z 7 listopada 2019 r., *Profi Credit Polska*, C-419/18 i C-483/18). W badanej sprawie Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej dysponował treścią umowy zawartej między przedsiębiorcą i konsumentem, co tym bardziej świadczyło o jego obowiązku zbadania, czy postanowienia umowy mają nieuczciwy charakter.

Nie ulega zatem wątpliwości, że jeżeli dochodzone pozwem roszczenie wynika z weksla *in blanco*, stanowiącego zabezpieczenie wierzytelności głównej, wynikającej z umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, zapewnienie

ochrony określonej w Dyrektywie 93/13 wymaga, aby sąd rozpoznał sprawę przy uwzględnieniu konsumenckiego charakteru stosunku podstawowego. Na istnienie takiego obowiązku wskazał wprost Sąd Najwyższy w wyroku z 28 października 2020 r. (I NSNc 22/20), stwierdzając, że „[s]ąd, przed którym prowadzone jest postępowanie nakazowe z weksla wobec konsumenta, obok przepisów Kodeksu postępowania cywilnego, musi także z urzędu stosować przepisy mające na celu ochronę konsumenta.” (por. także wyroki Sądu Najwyższego: z 25 listopada 2020 r., I NSNc 57/20; z 2 czerwca 2021 r., I NSNc 178/20; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21; z 19 stycznia 2022 r., I NSNc 216/21).

Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej zastosował w niniejszej sprawie bezpośrednio regulacje Kodeksu postępowania cywilnego, nie uwzględniając w ogóle konsumenckiego charakteru podstawowego stosunku prawnego, a w konsekwencji – przepisów o ochronie konsumenta. Wydając zaskarżony nakaz zapłaty w postępowaniu nakazowym z weksla naruszył zasadę ochrony konsumentów wynikającą z art. 76 Konstytucji RP, nie zapewniając konsumentowi ochrony przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi w sposób, jakiego wymaga Dyrektywa 93/13. Wydając nakaz zapłaty nie uwzględnił okoliczności, że weksel, na którym oparte zostało roszczenie, służył zabezpieczeniu wierzytelności konsumenckiej i tym samym nie uwzględnił ochrony przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, wynikającej z Dyrektywy 93/13.

Po drugie, na podstawie art. 89 § 1 pkt 2 u.SN, Prokurator Generalny zarzucił zaskarżonemu nakazowi zapłaty rażące naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 385³ pkt 23 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c., art. 385³ pkt 16 i 17 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c., art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 483 § 1 k.c. i art. 484 § 1 k.c. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że dokonując oceny czy doszło do rażącego naruszenia prawa, należy ocenić łącznie następujące okoliczności: wagę naruszonych norm, stopień ich naruszenia oraz ujemne skutki dla stron postępowania (wyroki Sądu Najwyższego: z 8 maja 2019 r., I NSNc 2/19; z 28 lipca 2021 r., I NSNc 179/20; z 15 grudnia 2021 r., I NSNc 67/21).

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c., postanowienia umowy zawieranej z konsumentem nieuzgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki

w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, jeżeli zostały sformułowane w sposób jednoznaczny.

Powołany przepis art. 385¹ § 1 k.c., co istotne, został wprowadzony do Kodeksu cywilnego w drodze implementacji postanowień Dyrektywy 93/13 (art. 3 i art. 6 ust. 1). Zawarte w nim ograniczenia mają zapewnić ochronę konsumentowi znajdującemu się w słabszej pozycji poprzez kształtowanie jego praw i obowiązków w sposób niwelujący nierównowagę wobec przedsiębiorcy. Wprowadza on w stosunku do niedozwolonych postanowień umownych sankcję bezskuteczności, która powstaje z mocy prawa i działa od chwili zawarcia umowy obejmującej klauzulę niedozwoloną. Bezskuteczność ta ma charakter częściowy – nieskuteczne w stosunku do konsumenta jest wyłącznie niedozwolone postanowienie umowne, a strony pozostają związane umową w pozostałym zakresie. Orzeczenie sądu, który stwierdza niedozwolony charakter postanowienia umownego, ma charakter deklaracyjny – wobec przyjęcia, że ochrona konsumenta przed niedozwolonymi postanowieniami umownymi jest skuteczna *ex lege* i działa *ex tunc*, tj. od chwili zawarcia umowy (por. wyroki Sądu Najwyższego: z 3 sierpnia 2021 r., I NSNc 232/21; z 18 maja 2022 r., I NSNc 359/21). Tak też przyjęto w uchwale Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 2018 r. (III CZP 114/17) – niedozwolone postanowienie umowy w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. jest *ex lege* pozbawione mocy wiążącej od samego początku i każdy organ orzekający w sprawie dotyczącej roszczenia z umowy z udziałem konsumenta jest obowiązany z urzędu to uwzględnić, chyba że konsument temu się sprzeciwi w sposób niewymuszony i jednoznaczny. Konsekwencją nieuwzględnienia z urzędu przez sąd niedozwolonych postanowień umownych jest naruszenie art. 385¹ § 1 k.c.

W orzecznictwie TSUE również przyjmuje się, że obowiązek oceny nieuczciwego charakteru warunków umowy spoczywa na organach wymiaru sprawiedliwości (zob. wyrok TSUE z 21 kwietnia 2016 r., *Radlinger i Radlingerová*, C-377/14, EU:C:2016:283, pkt 77 i przytoczone tam orzecznictwo). Sądy krajowe z urzędu weryfikują czy postanowienia umowne mają nieuczciwy charakter, stosując przy tym przepisy proceduralne w taki sposób, aby zapewnić konsumentowi

skuteczną ochronę (wyrok TSUE z 30 maja 2013 r., *Jörös*, C-397/11, pkt 53). Z tego obowiązku nie zwalnia sądu również brak aktywności po stronie konsumenta (wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., *Banco Español de Crédito SA*, C-618/10, pkt 57). W postępowaniu nakazowym, gdy powód dochodzi swojego roszczenia na podstawie weksla, służącego zabezpieczeniu wierzytelności wynikającej z umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, sąd również jest zobowiązany z urzędu do zbadania i oceny postanowień umownych pod kątem ich ewentualnego nieuczciwego charakteru (wyrok TSUE z 7 listopada 2019 r., *Profi Credit Polska*, C-419/18 i C-483/18, EU:C:2019:930, pkt 40 i 77).

Gdy dochodzone pozwem roszczenie, tak jak w niniejszej sprawie, wynika z weksla *in blanco*, stanowiącego zabezpieczenie wierzytelności wynikającej z umowy zawartej pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą, zapewnienie ochrony określonej w Dyrektywie 93/13 wymaga, aby sąd rozpoznał sprawę przy uwzględnieniu treści stosunku podstawowego. Tak więc, Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej był zobowiązany z urzędu dokonać oceny abuzywności postanowień umowy „Upoważnienia generalnego” stanowiącej podstawę stosunku podstawowego pomiędzy powodem a pozwanym, co wymagało skierowania sprawy do postępowania zwykłego.

W art. 385³ k.c. ustawodawca wymienił przykładowe niedozwolone postanowienia umowne, w punkcie 23 uznając za takie te, które narzucają rozpoznanie sprawy przez sąd, który wedle ustawy nie jest miejscowo właściwy. W rozpoznawanej sprawie zastosowano art. 37¹ § 1 k.p.c., który określał właściwość przemienną sądu w sprawach z powództwa przeciwko zobowiązanemu z weksla.

Swoboda powoda w wypełnieniu weksla *in blanco* – stosownie do postanowień „Upoważnienia generalnego” – obejmująca także miejsce płatności narzuca rozpoznanie sprawy przez sąd, który nie jest miejscowo właściwy. W przedmiotowej sprawie powód wniósł powództwo do Sądu Rejonowego w Białej Podlaskiej, powołując się na art. 37¹ § 1 k.p.c. i wskazując, że weksel stanowiący zabezpieczenie roszczeń powoda został wypełniony zgodnie z porozumieniem wekslowym. Zgodnie z treścią powołanego przepisu, powództwo przeciwko zobowiązanemu z weksla lub czeku można wytoczyć przed sąd miejsca płatności.

Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej wziął pod uwagę wyłącznie treść weksla, a pominął okoliczność, że w § 6 ust. 3 „Upoważnienia generalnego” została zawarta klauzula w zakresie swobody powoda w wypełnieniu weksla *in blanco*, która następnie wpływała na właściwość miejscową sądu. W konsekwencji Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej nie przeprowadził oceny tego postanowienia umownego pod kątem jego dopuszczalności, co, jak już wskazano powyżej, powinno nastąpić z urzędu. Tego rodzaju zastrzeżenie ma charakter niedozwolonego postanowienia umownego, o którym stanowi art. 385³ pkt 23 k.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że w sprawie z powództwa przedsiębiorcy przeciwko konsumentowi zobowiązanemu z weksla, sąd z urzędu uwzględnia nieskuteczność powołania się na podstawę właściwości miejscowej z art. 37¹ § 1 k.p.c. (uchwała Sądu Najwyższego z 19 października 2017 r., III CZP 42/17). Powyższe koresponduje z treścią pkt 1 lit. q załącznika do Dyrektywy 93/13, zgodnie z którym za niedozwolone uznaje się postanowienie umowne, uprawniające przedsiębiorcę do wskazania sądu do rozpoznania sprawy, położonego daleko od miejsca zamieszkania konsumenta (wyrok TSUE z 4 czerwca 2009 r., *Pannon GSM Zrt.*, C-243/08, EU:C:2009:350, pkt 41). Celem regulacji jest eliminowanie postanowień umownych umożliwiających przedsiębiorcy dokonanie jednostronnego i arbitralnego wyboru sądu właściwego do rozpoznania sprawy, którego położenie jest korzystne dla przedsiębiorcy, natomiast konsumenta pozbawia właściwej ochrony prawnej. Na marginesie należy wskazać, że w aktualnym stanie prawnym przepis art. 31 § 2 k.p.c., wprowadzony ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469), wyłącza stosowanie przepisów o właściwości przemiennej (w tym art. 37¹ § 1 k.p.c.) w sprawach przeciwko konsumentom.

Zawarta w kontrakcie klauzula w zakresie swobody powoda w wypełnieniu weksla *in blanco* obejmowała także miejsce płatności, które wpływało na właściwość miejscową sądu. Stwierdzając tę okoliczność Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej powinien z urzędu dokonać oceny skuteczności powołania się przez powoda na treść art. 37¹ § 1 k.p.c., uznając je za niedozwolone postanowienie. Sąd ten jako niewłaściwy miejscowo do rozpoznania sprawy, powinien przekazać sprawę

sądowi właściwemu w trybie art. 200 § 1 w zw. z art. 27 § 1 k.p.c.

Niezastosowanie przepisów art. 385³ pkt 23 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c. doprowadziło do rozpoznania sprawy przez sąd niewłaściwy miejscowo, jednakże należy zgodzić się z powodem, że w świetle okoliczności sprawy trudno uznać to naruszenie za rażące.

Skarżący podniósł również zarzut naruszenia prawa materialnego, tj. art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 483 § 1 k.c. i art. 484 § 1 k.c., poprzez zasądzenie na rzecz powoda dochodzonej należności w postaci kary umownej za niewykonanie zobowiązania, w sytuacji, gdy zawarta w § 6 ust. 2 „Upoważnienia generalnego” klauzula przewidująca prawo powoda do żądania kary umownej w wysokości dwudziestokrotności dokonanego na rzecz pozwanego świadczenia tytułem „ceny łącznej” była rażąco wygórowana i pozostawała bez związku z jej godnym ochroną interesem.

Zgodnie z art. 483 § 1 k.c., można zastrzec w umowie, że naprawienie szkody wynikłej z niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania niepieniężnego nastąpi przez zapłatę określonej sumy (kara umowna). Stosownie do art. 484 § 1 k.c., w razie niewykonania lub nienależytego wykonania zobowiązania kara umowna należy się wierzycielowi w zastrzeżonej na ten wypadek wysokości bez względu na wysokość poniesionej szkody. Żądanie odszkodowania przenoszącego wysokość zastrzeżonej kary nie jest dopuszczalne, chyba że strony inaczej postanowiły. Stosownie do treści art. 484 § 2 k.c., jeżeli zobowiązanie zostało w znacznej części wykonane, dłużnik może żądać zmniejszenia kary umownej; to samo dotyczy wypadku, gdy kara umowna jest rażąco wygórowana.

Zgodnie z art. 385³ pkt 16 i 17 k.c., w razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które nakładają wyłącznie na konsumenta obowiązek zapłaty ustalonej sumy na wypadek rezygnacji z zawarcia lub wykonania umowy lub nakładają na konsumenta, który nie wykonał zobowiązania lub odstąpił od umowy, obowiązek zapłaty rażąco wygórowanej kary umownej lub odstępnego.

W rozpoznawanej sprawie powód wywiązał się ze swojego zobowiązania i zapłacił pozwanemu kwotę 4500,00 zł równą „cenie łącznej” akcji. W takich przypadkach przedsiębiorca nie może zrezygnować z wykonania umowy,

skoro ją zawarł i wykonał. Z tego względu zachodzą uzasadnione wątpliwości co do naruszenia art. 385³ pkt 16 k.c. Tym bardziej nie można zatem przyjąć, że doszło do rażącego naruszenia tego przepisu.

Zarzut naruszenia art. 385³ pkt 17 k.c. wynikał z tego, że Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej nakazał pozwanemu zapłatę powodowi kwoty 51 000,00 zł wraz z ustawowymi odsetkami w stosunku rocznym w wysokości 13% od 5 grudnia 2011 r. do dnia zapłaty, z zastrzeżeniem możliwości zmiany wysokości odsetek ustawowych, oraz kwoty 4255,00 zł tytułem zwrotu kosztów procesu, w tym kwoty 3600,00 zł tytułem zastępstwa procesowego. Powód nie wykazał przy tym, że zawarty w treści umowy obowiązek zapłacenia kary umownej o określonej wysokości był wynikiem indywidualnego uzgodnienia z pozwanym. Skarżący uznał ją za rażąco wygórowaną (dwudziestokrotność „ceny łącznej”, która określona została na sumę 4 500,00 zł).

W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że wysokość kary umownej jest rażąco wygórowana, jeżeli prowadzi do nieuzasadnionego wzbogacenia wierzyciela. Powyższe wymaga weryfikacji czy doszło do nieusprawiedliwionej okolicznościami sprawy dysproporcji między wysokością zastrzeżonej kary umownej, a ochroną interesu wierzyciela (postanowienie Sądu Najwyższego z 29 maja 2018 r., IV CSK 621/17 wraz z przywołanym tam orzecznictwem). W rozpoznawanej sprawie istnieje bardzo duża różnica pomiędzy kwotą wypłaconą pozwanemu przez powoda (4500,00 zł) a ustaloną kwotą kary umownej (90 000,00 zł). Karę umowną w takiej wysokości i w stosunku do tak określonej kwoty wypłaconej pozwanemu należy uznać za rażąco wygórowaną. Nie jest ona bowiem usprawiedliwiona ryzykiem ponoszonym przez powoda w związku z zawarciem „Upoważnienia generalnego” czy nieporównywalnym charakterem czynności, do których dokonania strony się zobowiązały.

Nieuwzględnienie przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej z urzędu nieskuteczności postanowienia ustanawiającego rażąco wygórowaną karę umowną i w konsekwencji wydanie zaskarżonego nakazu zapłaty, stanowiło naruszenie art. 385³ pkt 17 k.c. w zw. z art. 385¹ § 1 k.c. Jednakże wobec pominięcia przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej badania treści „Upoważnienia generalnego”, trudno uznać to naruszenie za rażące.

Kara umowna określona w umowie opcji nabycia akcji była rażąco wygórowana i jako klauzula abuzywna nie wiązała pozwanego – jako konsumenta – od momentu zawarcia umowy. Z tego względu Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej nawet na żądanie pozwanego nie mógłby dokonać miarkowania jej wysokości. W związku z tym zarzut naruszenia art. 484 § 2 k.c. w zw. z art. 483 § 1 k.c. i art. 484 § 1 k.c., należało uznać za bezpodstawny.

Mimo zaistnienia przesłanek dla zbadania materialnej podstawy roszczenia wynikającego z weksla, Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej poprzestał jedynie na weryfikacji formalnej prawidłowości weksla, sprowadzającej się do ustalenia czy jego treść nie nasuwała wątpliwości. Tymczasem treść pozwu i załączone do pozwu dowody winny wzbudzić uzasadnione wątpliwości co do tego, czy umowa „Upoważnienia generalnego” zawarta z pozwanym jako konsumentem, nie zawierała niewiążących go klauzul niedozwolonych. Wydany nakaz zapłaty stał się instrumentem, który dodatkowo powiększył, istniejącą już wcześniej, dysproporcję pomiędzy stronami umowy. W ten sposób, Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej, orzekający w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, będącej zgodnie z art. 2 Konstytucji RP demokratycznym państwem prawnym urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej, którego obowiązkiem jest m.in. ochrona konsumentów, wsparł działania przedsiębiorcy nakierowane na wykorzystanie słabszej pozycji konsumenta, który nie był w stanie skutecznie się bronić. Już ta okoliczność pozwala uznać, iż uchylenie zaskarżonego wyroku jest konieczne dla zapewnienia zgodności z zasadą demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej.

Na przeszkodzie uwzględnieniu skargi nadzwyczajnej nie stoi treść art. 115 § 2 u.SN, zgodnie z którym, jeżeli zachodzą przesłanki wskazane w art. 89 § 1 u.SN, a zaskarżone orzeczenie wywołało nieodwracalne skutki prawne, w szczególności jeżeli od dnia uprawomocnienia się zaskarżonego orzeczenia upłynęło 5 lat, a także jeżeli uchylenie orzeczenia naruszyłoby międzynarodowe zobowiązania Rzeczypospolitej Polskiej, Sąd Najwyższy ogranicza się do stwierdzenia wydania zaskarżonego orzeczenia z naruszeniem prawa oraz wskazania okoliczności, z powodu których wydał takie rozstrzygnięcie, chyba że zasady lub wolności i prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji przemawiają za wydaniem

rozstrzygnięcia, o którym mowa w art. 91 § 1 u.SN.

Pomimo że od wydania zaskarżonego postanowienia upłynęło ponad 5 lat, to w ocenie Sądu Najwyższego prawa człowieka i obywatela określone w Konstytucji RP, a przede wszystkim podnoszona w skardze ochrona konsumenta jako strony słabszej strukturalnie w stosunkach prywatnoprawnych z przedsiębiorcą przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi, przemawiają za wydaniem orzeczenia, o jakim mowa w art. 91 § 1 u.SN.

W ocenie Sądu Najwyższego, wywołana zaskarżonym nakazem zapłaty sytuacja prawna – związana z nakazaniem pozwanemu zapłaty dochodzonej kwoty, doprowadziła do wszczęcia postępowania egzekucyjnego, które skutkowało już ściąganiem od pozwanego części dochodzonej kwoty – jest możliwa do weryfikacji i odwrócenia, nie prowadząc jednocześnie do nieprzewidywalnych skutków materialnoprawnych wynikających np. z dynamiki obrotu cywilnoprawnego (por. wyrok Sądu Najwyższego z 3 czerwca 2020 r., I NSNc 46/19). Wyeliminowanie nakazu zapłaty z obrotu prawnego nie będzie bowiem prowadziło do naruszenia praw i interesów osób trzecich.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Najwyższy na podstawie art. 91 § 1 u.SN uchylił w całości nakaz zapłaty wydany przez Sąd Rejonowy w Białej Podlaskiej 21 grudnia 2011 r., I Nc 1097/11, przekazując sprawę temu sądowi do ponownego rozpoznania.

O wzajemnym zniesieniu kosztów postępowania wywołanego wniesioną skargą nadzwyczajną Sąd Najwyższy orzekł na podstawie z art. 398¹⁸ k.p.c. w zw. z art. 95 pkt 1 u.SN.

(ZG)

[ms]